

Fejlődő kritikánk

Juhász Géza

B. SZABÓ GYÖRGY: TÉR ÉS IDŐ, PROGRESZ KIADÓ, NOVISZÁD, 1959

Ki merné ma már tagadni, hogy van vajdasági magyar irodalom vagy jugoszláviai magyar irodalom vagy egyszerűen csak jugoszláv irodalom magyar nyelven (mert végső fokon nem az elnevezéstől függ). De jugoszláviai (hogy ne ismételjem újra a jelzők összes variációit) magyar irodalomtudomány? Van-e jugoszláviai magyar irodalomtudomány és kritika? Még nem olvastam (nálunk) írói nyilatkozatot, amelyben egy-két epés, szűrős megjegyzés ne irányult volna a kritikára és kritikusokra, amely ne hiányolta volna a kritikát. Általában vagy azt mondják, hogy nincs, vagy azt mondják, hogy csak sommás ítéleteket mond, skatulyáz, mereven osztályoz stb. (Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a kritika azért helyell-közzel talán többet is mondott egy-egy műről, mint sommás ítéletet, de az írók ilyen sommás ítéleteken kívül egyebet csakugyan nem mondtak a kritikáról). A módszerekről természetesen lehet vitatkozni, de hogy éppen ne volna nálunk kritika, az ta-

lán mégsem áll egészen. S ezt éppen B Szabó György nemrég megjelent könyve alapján mondhatjuk. Ha ugyan-is abból indulunk ki, hogy irodalomtörténet, irodalomtudomány és kritika nagyrészt összefüggnek, s egymásba csaphatnak át, akkor először is állapítsuk meg, hogy van már irodalomtudományunk és kritikánk is. Hogy milyen, erről ismét vitatkozni lehetne, de ki merné azt állítani, hogy van nálunk jobb művelője a szépirodalomnak, mint amilyen avatott értője és bírálója B. Szabó György? Hogy egyedül van? Szerencsénk, hogy ő nemcsak tudós, hanem nevelő is, nemcsak tanárokat, hanem kritikusokat is nevel. Ezért mondhatjuk, hogy irodalomtudományunk és kritikánk is születőben van, itt az első nagyszerű bizonyítéka, B. Szabó György most megjelent könyve. Hisszük, hogy előbb-utóbb lesz folytatása, és valóban megszületik a kritika és irodalomtudomány is.

Nyilvánvaló, hogy „kezdetben vala az írás” és csak azután lett az irodalomtudomány és kritika, de lett, mert lennie kellett, s ahol irodalom van, ott előbb-utóbb megszületik az a tudomány is, amely rendszerezi, értékeli, felméri stb. Nyilván nem kisebb az írói alkotó

munkánál és nem kevésbé fontos feladat ez az utóbbi sem, mert végső fokon hat és visszahat az irodalom minőségi fejlődésére, színvonalának emelkedésére.

Nem véletlenül merülnek fel ezek a kérdések, amikor B. Szabó György sok tekintetben úttörő jellegű munkásságát kívánjuk vizsgálni könyve alapján, amely ezt a munkásságot szemlélteti. Bátran állíthatjuk, hogy B. Szabó György az első irodalomtudós nálunk s az első kritikus, aki az irodalomtudomány szempontjai és módszerei szerint vizsgálja nemcsak Mikszáthot, Adyt, József Attilát, hanem Herceg János munkásságát is, és irodalmunk minden kérdését. Emellett — tegyük mindjárt hozzá — hasonló munkára oktat és nevel egész generációkat a főiskolán és azon túl, azon kívül, akik iskolában és a kulturális, irodalmi életben a fölé tanult módszerek és szempontok szerint reagálnak az eseményekre. S neveli konkrétan a kritikusok nemzedékét is nemcsak előadásai, hanem irányadó, példamutató munkássága által is.

Ezt a nagy jelentőségű, széles skálájú és sokoldalú munkásságot szemlélteti most megjelent könyve is. Mivel nyilván az a szempont vezérelte könyve szerkesztésében, hogy egész munkásságáról képet adjon, nem is lehetne műfajilag egy szóban meghatározni. Tanulmányok, esszék mellett ugyan- is találunk benne irodalmi riportot. Lírai emlékezést szülőföldjére, barátaira, ugyancsak lírai hangon megírt, de tárgyánál fogva tanulmánynak is beillő riportszerű írást Konyovicsról stb. De egy ilyen könyv is kevés volt ahhoz, hogy egészében bemutassa kulturális és irodalmi életünk e fontos egyéniségének munkásságát. Különösen, akik közelebbről figyelhettük munkásságát, a könyv lapozgatása közben gyakran emlékezünk olyan írásokra is, amelyek nyilván csak a terjedelem korlátai miatt nem kerülhettek be. A főiskolán és különféle szemináriumokon kifejtett pedagógiai munkásságának például nyom sincs, pedig méhán előadása az irodalom- és nyelvtanítás kérdéseiről olyan fontos megállapításokat tartalmazott, hogy megérdemelte volna a könyvben való megjelenést. Ugyancsak hiányoznak innen a kritikák is.

Tudjuk jól, hogy az irodalom (irodalomtörténet és irodalomkritika) nem az egyetlen érdeklődési területe B. Szabó Györgynek, de — talán az objektív

szükségletek és követelmények folytán — a legfontosabb. Ez látszik a kötetben is. Írásainak legnagyobb és legértékesebb részét az irodalmi tanulmányok teszik. Ezek közül külön ki kell emelni az Adyról szóló tanulmányt. Ki kell emelni azért, mert sok tekintetben érdekesen, új oldaláról is mutatta meg a költőt, s újat mondott róla, mikor már-már könyvtáryai a róla szóló irodalom, (habár ennek egy része — ismert okokból — félig-meddig ismeretlen volt a szerző számára). Figyelemre méltó, ahogyan az adott helyzetben időszérűvé tudta tenni irodalmi tanítását s éppen azt az elvét hangoztatta, amit mások elhallgattak, hogy: „Oldjuk meg magyarul problémáinkat”, ami a cikk születése idején nagyon is aktuális volt a költő hazájában. De említhetjük a Mikszáth Kálmán világa, az Iszonyidillek novellista-költője című remekbeszabott esszéket is, amelyekben igen gazdag és rendkívül színes, magával ragadó, lendületes stílusát és nyelvét is élvezhetjük.

Irodalomtörténeti tárgyú írásai után mindjárt a mi mai irodalmunkkal foglalkozó cikkeit kell megemlíteni. Irodalomkritikát nem is sokat írt, s kötetébe, mint említettük, nem is vett fel egyet sem. Ez nyilván nem véletlen. A mi irodalmunkkal kapcsolatban inkább az átfogóbb, általánosabb jellegű, nagyobb fontosságú kérdések érdekelték és ezekkel kapcsolatban foglalt állást, nem pedig egyes művekkel kapcsolatban. (Jellemző ebből a szempontból, hogy amikor Herceg János Anna búcsúja című regényének szerbnyelvű kiadásához utószó megírására kérték fel, akkor született a Vázlat egy írói arcképhez című írása, melyben valóban felvázolta Herceg portréját, írói fejlődését a pályakezdéstől az Anna búcsújáig, miközben nemcsak egy nagyigényű Herceg-tanulmány vázlatát alkotta meg, hanem egy másik tanulmányt is, amely a vajdasági magyar irodalom kezdeteiről szólna). Ezt példázza lényegében Az erők összefogásáért című egész ciklus, illetve a szerző szempontja, mely szerint ezt összeválogatta.

Az első cikkben, a Herceg Jánoshoz intézett nyílt levelében, a fiatalok-öregek vitája nyomán felvetődött elvi kérdésekhez szól hozzá, s ezt a kérdést a társadalmunkban végbement mélyreható változások, a demokratizálódás általános folyamata tükrében vizsgálja. Irodalmunk 1951-ben című írásában

az irodalom és kritika előtt álló feladatokat tárgyalja, s a rá jellemző alapos-sággal és következetességgel gondolja végig mondanivalóját nemcsak a mulasztásokra mutat rá a feladatok megjelölésén túl, hanem e mulasztások következményeire is. 1955-ben a kiadó és a lapok megszigorított kritériumától a minőségi színvonal emelkedését, a tartalom gazdagodását stb. várja és ennek alapján nevezi 1955-öt a fordulat évének. 1957-ben, mint ismeretes, a többeket kinzó és nyugtalanító kérdést vetette fel: Lemaradunk? Az írás visszhangja bizonyította a kérdés indokoltságát s azt, hogy B. Szabó György éppen a legdöntőbb és legidőszerűbb kérdést vetette fel: nem maradunk-e le az egyetemes jugoszláv irodalom mögött korunk problémáinak ábrázolásában vagy esetleg a megfelelő kifejezőmód kialakításában stb. s ki tudunk-e törni a provincializmus nyűgéből?

Lapozzunk tovább a könyvben, azt látjuk, hogy a képzőművészetben éppen úgy érdeklődik a jelen (Konyovics, Bezerédy, Sáfrány) és a múlt (Pechán József, Rippl-Rónai, Dési Huber) iránt, akárcsak az irodalomban. Majd a Háborgó lelkek országa című izgalmas, szinte megrázó magyarországi utirajz után a Munkák és napok ciklus következik. Itt tárul elénk a maga egészében az a bámulatosan sokoldalú, rendkívül sok területre terjedő munkásság, amelyet B. Szabó a mi kulturális életünkben kifejt. Olvashatunk itt a Híd-

ról, a Nagyszótárról, a magyar tan-szék kérdéseiről, a rádiódramáról, rádióiskoláról stb. Nem mindennapi teljesítményről és egy ember fizikai lehetőségeit már-már meghaladó munkatempóról kapunk itt képet. Akármelyiket vesszük is e területek közül, egész embert igényel, B. Szabó György pedig mindezek a kulturális életünkben döntő fontosságú területeken dolgozik, irányít. Egész tudományos intézetek számára jelöli ki a feladatokat (Szlavóniai jegyzetek), az irodalomtörténészek, írók, kritikusok egész nemzedéke számára mutatja meg a tennivalókat. Am, mint már bevezetőben említettük, B. Szabó Györgyöt elsősorban irodalomtudósnak tekintjük, az irodalomtudomány az a terület, ahol mint útmutató, szervező, de mint alkotó is, a legtöbbet nyújthatja. Hisszük, hogy általános kulturális fejlődésünk eredményeképpen elérjük — s remélhetőleg igen hamar —, hogy az átmeneti időszak emberhiányából kilábolunk s megkezdődhet az igazán elmélyült munka — mindenki számára azon a területen, ahol a legtöbbet adhatja. Egész irodalmunk történetének — legalább a kezdeteinek, ami már irodalomtörténetnek számít — a felmérése, rendszerezése a mi feladatunk itt. Ezt helyettünk senki sem végzi és végezheti el. Ezt megszervezni, irányítani, elsőként művelni B. Szabó György feladata többek között s a legfontosabb! Hogyan? Megmutatta számos fragmentumban.

